

از خوانش تا آموزش ارزیابی کارآمدی کتاب «آشنایی با معماری معاصر» در بازخوانی و آموزش تحولات و تجربیات معماری معاصر

سید علی سیدیان^۱، سارا متولی^۲

چکیده

در فرایند آموزش معماری، یکی از موضوعات کلیدی، شناخت سیر تحولات تاریخی سبک‌های مختلف است تا با واکاوی زمینه‌های پیدایش آن‌ها، تعامل معماران با مبانی فکری - فلسفی و نمود آن در پروژه‌های شاخص هر دوره، تحلیل شود. اهمیت این امر تا حدیست که درس «معماری معاصر غرب» از دروس اصلی دوره کارشناسی مهندسی معماری است. از این رو، این مقاله در پی آن است تا با رویکرد توصیفی - تحلیلی و با به کارگیری شاخص‌های نقد شکلی و نقد محتوایی، کتاب «آشنایی با معماری معاصر» از کتب درسی نشر دانشگاه پیام نور را در قامت یک منبع آموزشی دانشگاهی برای این درس، بررسی کند و انطباق ساختار و محتوای آن را با سرفصل مصوب وزارت علوم ارزیابی نماید. در این راستا، گستردگی موضوعی و غنای محتوای کتاب، با چهار عنوان از دیگر کتب فارسی پرستاد در همین حوزه موضوعی، مقایسه تطبیقی نیز شده است. یافته‌های پژوهش حکایت از آن دارد که جامعیت محتوایی نسبت به دوره‌های تاریخی و سبک‌های بررسی شده کامل نیست و به موضوعاتی همچون کنگره سیام و منشور آتن، اکسپرسیونیسم و ترادیسونیالیسم، راسیونالیسم متأخر و شیوه‌گرایی نوین، و جنبش‌های دهه ۱۹۶۰ پرداخته نشده است، حال

۱. دانشیار، گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه مازندران، مازندران، ایران. (نویسنده مسئول)
ایمیل: a_seyedian@umz.ac.ir

۲. پژوهشگر دکتری تخصصی معماری، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران. ایمیل:
motevallisara@ut.ac.ir

آنکه این سبک‌ها از موارد شاخص اثرگذار بر سیر جریان‌های فکری - فلسفی معماری معاصر غرب هستند و می‌توان گفت این کتاب، حدود نیمی از مطالب مورد تأکید سرفصل مصوب وزارت علوم را پوشش داده است. از سویی دیگر، به دلیل تمرکز محتوای کتاب بر معماری معاصر که هم وجهی فکری - فلسفی و هم وجهی کالبدی - بصری دارد، نیاز به جداول تحلیلی و مقایسه‌ای و تصاویری خوانا از بناهای شاخص هر سبک برای یادگیری عمیق‌تر و دقیق‌تر دانشجویان به چشم می‌خورد. امید است نتایج پژوهش و پیشنهادات ارائه شده مبتنی بر آن‌ها، بتواند در صورت صلاح‌دید مؤلفان، برای تصحیح و تکمیل این اثر در ویرایش‌های بعدی، به کار گرفته شود؛ و مرور نقادانه این اثر، برای مؤلفان و مدرسان حوزه مبانی نظری معماری، خصوصاً معماری معاصر، مثمر‌تر باشد.

واژگان کلیدی: نقد کتاب، معماری معاصر، تاریخ معماری، معماری مدرن، رنسانس.

From Reading to Teaching
Evaluating the Effectiveness of the Book "Introduction to Contemporary
Architecture"
in Rereading and Teaching the Developments and Experiences of
Contemporary Architecture

Seyed Ali Seyedian*¹, Sara Motevalli²

Received:2024-06-10, Accepted:2024-08-13

=====

In the architectural education process, one of the key subjects is understanding the historical evolution of different styles. By examining the contexts of their emergence, the interaction of architects with philosophical-intellectual foundations, and their manifestation in the landmark projects of each period, a comprehensive analysis can be conducted. The significance of this topic is such that it has been established as a core course in undergraduate architecture programs. Therefore, this article aims to critically analyze the textbook "Introduction to Contemporary Architecture" published by Payam-e Noor University, as a university-level educational resource for this course. This analysis employs descriptive-analytical methods and utilizes formal and content criticism criteria to assess the book's structure and content alignment with the official syllabus approved by the Ministry of Science. In this regard, the breadth of the subject matter and the richness of the book's content are compared with four other highly cited Persian books in the same subject area. The research findings indicate that the book's content coverage of historical periods and styles is not comprehensive and does not address topics such as the CIAM Congress and the Athens Charter, Expressionism and Traditionalism, Late Rationalism and Neo-Constructivism, and the movements of the 1960s. However, these styles are significant and influential on the course of philosophical and intellectual trends in Western contemporary architecture and it can be said that this book covers approximately half of the topics emphasized in the approved syllabus of the Ministry of Science. Moreover, due to the book's focus on

¹ Associate Professor, Department of Architecture, Faculty of Art and Architecture, University of Mazandaran, Mazandaran, Iran (Corresponding Author) Email: a_seyedian@umz.ac.ir

² PhD Candidate of Architecture, College of Fine Arts, University of Tehran, Tehran, Iran., Email: motevallisara@ut.ac.ir

contemporary architecture, which has both a philosophical-intellectual aspect and a physical-visual aspect, there is a need for analytical and comparative tables and clear images of the landmark buildings of each style to facilitate deeper and more accurate learning for students. It is hoped that the research findings and the suggestions presented based on them can be used, if deemed appropriate, to correct and complete this work in future editions. Furthermore, this critical review of the book can be beneficial for authors and instructors in the field of architectural theory, particularly contemporary architecture.

Keywords: Book Review, Contemporary Architecture, History of Architecture, Modern Architecture, Renaissance.

۱. مقدمه

آفرینش فضای معماری بهینه‌ای که بتواند به بهترین نحو، پاسخگوی نیازهای جوامع کنونی در زمانه حاضر باشد و فراتر از آن، زمینه رشد و تعالی ابعاد غیرمادی کاربران را فراهم آورد؛ بدون بررسی و آموختن از تجربیات پیشین در دوره‌های مختلف تاریخی محقق نمی‌شود. این موضوع در دوران حاضر، که پرورش معماران فردا نه با شیوه‌های سنتی، بلکه در بستر آموزش‌های دانشگاهی حاصل می‌شود، اهمیتی دوچندان دارد. از این رو، تدوین سرفصل‌های دروس دانشگاهی رشته مهندسی معماری، به نحوی برنامه‌ریزی شده است تا در تربیت و پرورش معماران، همگام با آموزش مفاهیم طراحی معماری و اصول فنی صنعت ساختمان - که اصطلاحاً دروس کارگاهی نامیده می‌شوند - در کلاس‌های تئوری، به دروس مبانی نظری و اصول فکری - فلسفی پشتوانه سبک‌های معماری نیز پرداخته شود. در این میان، آموزش مبانی نظری و تجربیات معماری معاصر، برای هم‌جواری زمانی با دوره حاضر و نیز به واسطه گسست از قیود و قواعد سبک‌های پیشین، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. با وجود روش‌های نوظهور آموزش و یادگیری در دوره معاصر، که زمینه‌ساز حضور ابزارهای نوین و فناوریانه در محیط‌های آموزشی شده‌اند، همچنان کتاب‌های درسی سکان‌دار اصلی این عرصه هستند. «وقتی درباره آموزش به طور اعم و آموزش عالی به طور اخص بحث و تبادل نظر می‌شود، کتاب درسی یکی از مهم‌ترین محورهای این بحث و تبادل نظر است که به عنوان منبع اصلی محتوا، ابزار اصلی تدریس و فعالیت‌های یادگیری و ملاک ارزشیابی پیشرفت یادگیری یادگیرندگان قلمداد می‌شود» (حسینی، ۱۳۹۷: ۱۱۷). در همین راستا، و نظر به اینکه توجه به اهمیت و ضرورت آشنایی دانشجویان رشته معماری با مفاهیم و مبانی نظری و تجربیات عملی معماری معاصر، از سالیان ابتدایی آموزش دانشگاهی رشته معماری مطرح بوده است؛ تاکنون اساتید و پژوهشگران متعددی در این حوزه تألیفاتی داشته‌اند که به تعدد کتب در این حوزه انجامیده است. در راستای ارائه مرجعی معتبر برای آشنایی با حوزه معماری معاصر، آقای دکتر وحید افشین مهر، خانم مهدیه احمدی، و آقای دکتر حمیدرضا عامری سیاهویی کتابی را با عنوان «آشنایی با معماری معاصر» ارائه کرده‌اند که «نشر دانشگاه پیام نور» آن را به چاپ رسانده است.

ویراستار علمی کتاب مذکور دکتر ساناز لیتکوهی معرفی شده است. نخستین چاپ کتاب در خرداد ۱۳۹۳ بوده و در سال‌های بعد نیز با حفظ ساختار اولیه تجدید چاپ شده

است. ضمن آنکه نسخه الکترونیکی آن نیز در برنامه‌های کاربردی کتابخوان در دسترس قرار گرفته است. با توجه به اینکه طبق شناسنامه کتاب، تهیه و تولید آن توسط «مدیریت تولید محتوا و تجهیزات آموزشی» بوده، لیتوگرافی، چاپ و صحافی در «مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه پیام نور» انجام پذیرفته است. به استناد متن پیشگفتار و نمایه شدن این کتاب در رسته کتب درسی انتشارات دانشگاه پیام نور، این اثر به عنوان یک مرجع درسی برای دانشجویان رشته معماری پیشنهاد گردیده است.

با تأکید بر این نگاه که «مسیر پرفرازونشیب خلق و توسعه علم، با بررسی و نقدهای آگاهانه و دلسوزانه فراخ می شود و وسعت می یابد» (طالبی و نیلی احمدآبادی ۱۳۹۹: ۲۷۰)، نقد کتاب را نیز در زمره حرکت‌های نقادانه دانسته‌اند که به مثابه حرکت گام به گام تفکر انتقادی و پیشرفت علم، هم قدم با گسترش یک اثر در مسیر اعتلای آن اثر به پیش می رود. به همین منظور، این مقاله تلاشی است برای ارزیابی کارایی این اثر به عنوان یک منبع دانشگاهی، و در راستای نیل به این هدف، با مروری اجمالی بر سبک معماری معاصر در ایران و جهان، ضرورت شناخت سیر تحولات تاریخی را تشریح کرده و بر اساس آن، محدوده موضوعی این کتاب را تدقیق نموده است. در همین راستا و با توجه به رسالت آموزشی کتاب، با تأکید بر طرح درس پیشنهادی وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری، انطباق مطالب ارائه شده با اهداف این درس، بررسی شده است. در مقیاسی وسیع تر، ظرفیت‌های این اثر در نقش یک کتاب مرجع قابل استفاده برای پژوهشگران، اساتید و سایر علاقه‌مندان بررسی شده که با توجه به تعدد و تنوع کتب مرتبط و موجود در بازار نشر، رئوس مطالب ارائه شده در این کتاب، در مقایسه با چند عنوان از پراستنادترین کتب این حوزه تخصصی ارزیابی شده است. در این مقاله که با رویکرد توصیفی - تحلیلی انجام شده، نقد شکلی و نقد محتوایی با ارزیابی شاخص‌های هر یک، ارائه شده است.

بر این اساس، هدف از این پژوهش، شناسایی توانمندی‌ها و ناکارآمدی‌های این اثر در بازنمایی معماری معاصر برای دانشجویان است. مبتنی بر یافته‌های پژوهش، پیشنهاداتی در راستای تکمیل کتاب، توسعه نقاط قوت و اصلاح نقاط ضعف ارائه شده تا نویسندگان کتاب در آن‌ها تأمل کنند و در صورت موافقت با آن‌ها، در ویرایش‌های بعدی این کتاب، و یا در سایر تألیفات خود مدنظر قرار دهند.

۲. مبانی نظری و پیشینه پژوهش

پیتر آیزنمن^۱، از معماران و نظریه پردازان مطرح پسامدرن، بر این باور است که در نیمه قرن بیستم تغییر پارادایمی در مبانی نظری اتفاق افتاده است، اما معماری هنوز آن را مورد توجه و تصدیق قرار نداده و بر این باور است که معماری باید آن چنان نگاه و وسعت دیدی را مطرح کند که وضعیت مسلط فعلی را نقد نماید (نسبت، ۱۳۸۶). دستیابی به این هدف، بدون مرور دقیق و مطالعه بنیان‌های فکری - فلسفی سازنده وضعیت مسلط فعلی در دوره معاصر، میسر نخواهد بود. از سویی دیگر، مرور آنچه در دوره معاصر، با ردگیری ریشه‌های این تغییر پارادایم از رنسانس تا امروز در معماری قابل مشاهده است، به صورت یک سلسله وقایع زنجیره‌وار به یکدیگر متصل است و برای رسیدن به شناختی کامل و همه‌جانبه از معماری دوره معاصر، ضروریست تا مسیر طی شده تا امروز، تحلیل و بررسی شود.

«در معماری قرن نوزدهم اروپا، برخلاف ادوار تاریخی گذشته، کمتر اثری از جهت‌گیری‌های ایدئولوژیک می‌توان یافت. معماری خدامحور گوتیک^۲ یا معماری انسان‌محور عهد رنسانس^۳، با آنچه هگل^۴ می‌گفت متفاوت بود؛ که از نظر هگل، معماری هنری نمادین بود در پایین‌ترین جایگاه در پایگان هنرها، و پیرو قوانین مکانیکی جاذبه و نه قوانین ارادی انسان» (حجت، ۱۳۸۱: ۸۵). به هر روی، معماری امروز دیگر با مصادیق و بیانیه‌های معماری مدرن سازگاری ندارد اما بررسی همه‌جانبه وضع موجود و معماری دوره معاصر بدون شناخت ریشه‌ها و بنیان‌های فکری زیربنایی آن‌ها که تا نیمه‌های قرن نوزدهم عمق دارد، میسر نخواهد بود. از این منظر است که گفته‌اند: «این گذر از معماری مدرن به

1. Peter Eisenman

۲. گوتیک یا gothic: معماری گوتیک که پیدایش و گسترش آن در دوران حاکمیت کلیسا رخ داده بود، به دلیل قدرت همه‌جانبه کلیسا بر جوامع، متأثر از روابط عمودی شکل گرفته بود که استفاده افراطی از قوس‌های تیز گوشه رو به آسمان و ارتفاع بسیار بلند فضاها و قوس‌های سازنده سالن‌ها، از جمله مشخصه‌های آن دوران است.

۳. رنسانس یا renaissance: این دوره که واسط بین دوران جدید و قرون وسطی است، نقشی کلیدی در شکل‌گیری جریانات مدرنیته ایفا کرده است و از همین بابت به این نام خوانده می‌شود که به معنای نوزایی یا حیات مجدد است.

4. Hegel

معماری پست مدرن و پس از آن بود که چهره واقعی مدرنیته را نمایان کرد» (حجت، ۱۳۸۱: ۹). به همین دلیل، به پرداختن به موضوع آشنایی با معماری معاصر در برنامه درسی دوره کارشناسی معماری همواره تأکید شده است. با وجود این، به دلیل جذابیت این موضوع برای علاقه‌مندان غیرمتخصص در رشته معماری، هنرپژوهان، تاریخ‌پژوهان، و... بیش از آنکه این موضوع در میان عناوین کتب دانشگاهی به عنوان یک مرجع درسی به ثمر نشسته باشد؛ موضوع کتاب‌های غیردرسی متعددی شده که کتاب «مبانی و مفاهیم در معماری معاصر غرب» از «نشر پژوهش‌های فرهنگی»، کتاب «معماری و شهرسازی در قرن بیستم» از «نشر دانشگاه شهید بهشتی»، کتاب «آشنایی با معماری معاصر از شرق تا غرب» از «مؤسسه علم معمار روپال»، و کتاب «معماری غرب، ریشه‌ها و مفاهیم» از انتشارات «هنر معماری قرن» از جمله آثار مورد استناد در این حوزه هستند. با این حال، یک کتاب درسی دانشگاهی، مقتضیات خاص خود را می‌طلبد که همسویی با سرفصل تعریف شده برای واحد درسی هدف اصلی کتاب، و هم‌راستایی با ویژگی‌های ضروری برای کتب درسی از جمله این مقتضیات است.

«کتاب درسی همانطور که در فرهنگ واژگان آکسفورد ۲۰۱۷ آمده است، یک محتوای استاندارد در یک موضوع خاص است؛ که اساسی‌ترین ماده آموزشی است و در مدارس و دانشگاه‌ها استفاده می‌شود؛ و ابزار اصلی تدریس و فعالیت‌های یادگیری و همچنین ملاک‌های ارزشیابی پیشرفت تحصیلی است» (رحیمی‌نژاد، ۱۴۰۲: ۲۴۵).

در نتیجه، با در نظر گرفتن اهمیت یادگیری مبانی نظری معماری دوره معاصر برای دانشجویان دوره کارشناسی مهندسی معماری، و همچنین مأموریت منحصر به فرد این کتاب به عنوان یک مرجع درسی دانشگاهی، لزوم پرداختن به قوت و ضعف‌های آن اهمیتی انکارناپذیر دارد. این پژوهش در پی آن است تا با بررسی موشکافانه و نقد شکلی و محتوایی کتاب یاد شده، ضمن بررسی جامعیت و انطباق محتوای این کتاب با چارچوب موضوعی معماری معاصر غرب، کارآمدی آن را در بازخوانی و آموزش تحولات و تجربیات معماری معاصر به بحث و بررسی بگذارد و با استخراج ناکارآمدی‌های مشاهده شده، پیشنهاداتی را برای ارتقاء و غنای محتوایی و سطح کیفی این اثر، ارائه نماید.

در بررسی معماری معاصر، بر تحولات معماری آغاز شده از قرن بیستم میلادی و ریشه‌ها و زمینه‌های وقوع این تحولات تأکید می‌شود (قبادیان، ۱۳۸۹: ۱۴). در کتاب موضوع بحث نیز به همین دوره اشاره شده و آغاز این تحولات را به واسطه پیدایش

مدرنیسم در سده بیستم میلادی برشمرده است (افشین مهر و دیگران، ۱۳۹۱: نه). مدرنیسم به جنبشی اطلاق می‌شود که در حدود سال‌های ۱۸۹۰ تا ۱۹۴۰ در اروپا به راه افتاد و به نهضت‌های زیبایی‌شناسی گسترده قرن بیستم اشاره دارد (بانی مسعود، ۱۳۸۹: ۲۷۷). می‌توان گفت به واسطه شرایط پس از جنگ جهانی، نیاز به احداث شمار فراوانی از انواع ساختمان‌ها و کارایی اصول معماری مدرن برای ساختن بناهای زاید موجبات توسعه این معماری فراهم گردید (سلطانزاده در: قبادیان، ۱۳۸۹: ۹). از نیمه‌های قرن بیستم، تردید و تشکیک در مبانی نظری مدرنیته شدت گرفت تا جایی که زمینه‌ساز پیدایش پست‌مدرنیته شد. «در سال‌های ۱۹۶۰، خستگی غرب از آرمان‌های عملکردی - مادی و اقتصادی نهضت معماری مدرن، موجبات انتقاد از آن را فراهم آورد و با آشکار شدن نیاز مبرم برای جستجوی بیان، مکتب و راه دیگری در معماری، زمینه‌های لازم برای ظهور مکتب پست‌مدرنیسم یا بعد از مدرنیسم به وجود آمد که با خود چند سرفصل اصلی را به همراه آورد: عطف به تاریخ، التقاط در سبک و شیوه‌های بیان معماری، رجوع به اقلیم، آزادی حسی ترکیب، عدول از منطق‌های عقلانی شناخته شده، رنگ، نشانه‌های شخصی یا اجتماعی، و بهره‌گیری از تمثیل‌های دور و نزدیک. برای ما شناخت این سبک‌ها و ریشه‌های وجودی آن‌ها از اهمیت خاصی برخوردار است» (دیبا، ۱۳۷۴: ۴۶-۴۷).

«عموماً عصر پست‌مدرن را عصر پیچیدگی، تنوع و تناقض می‌شمارند؛ اما پست‌مدرنیسم در معماری، عمدتاً به کارهای معمارانی استناد دارد که در پی آن بودند تا از قوانین و اصول بی‌چون و چرای مدرنیسم سرباز زنند» (بانی مسعود، ۱۳۸۹: ۳۱۹). این جهت‌گیری‌های متنوع، زمینه‌ساز ظهور و افول سبک‌های متعددی می‌شد که اگرچه گاه تنها به جای اعلام مبانی نظری مشخص و مدون، توسعه و یا زیرشاخه‌ای از یکی از سبک‌های پیشین و یا هم‌دوره خود بودند؛ اما توانستند با ثبت و بسط مبانی نظری و تجربیات خود، در سیر تحولات دوران معاصر اثرگذار باشند. به همین دلیل، و با توجه به قرابت زمانی و شباهت نسبی جوامع به لحاظ معاصر بودن، مرور و مطالعه تحولات و تکامل آن‌ها، برای ادراک و شناخت مبانی نظری دوره کنونی، مؤثر و ضروری است. بدیهی است مطالعه این رشته‌های در هم تنیده شده، نیازمند مذاقه در تار و پودهای سازنده هر سبک و نحوه ترکیب شدن آن‌هاست؛ از این رو، آموزش معماری معاصر نباید تنها به نمایش ژورنالی ساختمان‌های شاخص هر سبک محدود شود؛ بلکه برای درک بهتر دانشجویان ناآشنا با مفاهیم این حوزه، ضروریست تا عوامل زمینه‌ساز پیدایش هر دوره روایت شود؛

به تأثیرات متقابل آن با سایر حوزه‌ها همچون فرهنگ، ادبیات و سایر هنرها، جامعه و... توجه شود؛ و در نهایت، عوامل منجر به افول آن سبک و یا نحوه تسری مبانی فکری آن در سبک‌های آتی، بازخوانی شود. در این روند، نمایش تصاویری از ساختمان‌های ساخته شده، خصوصاً نمونه‌های شاخص به تفکیک معمار، موقعیت جغرافیایی، سال ساخت و... می‌تواند با فراهم کردن امکان ارائه تصویری مباحث، فضاسازی مناسبی برای شروع بحث‌های نظری به همراه داشته باشد.

به نظر می‌رسد هدف اصلی مؤلفان این کتاب را از تدوین، باید طبق آنچه در پیشگفتار آمده است، «فقدان ملال آور منابع فارسی به صورت تألیف گردیده در این زمینه» (افشین مهر و دیگران، ۱۳۹۱: نه) در نظر گرفت. اگرچه در سطر دوم از همین صفحه، از موضوع این کتاب با عنوان «تاریخ معماری پس از مدرن» نام برده شده - و در انتهای درآمد ذکر شده است که تعدادی از تصاویر کتاب از کتابی با همین نام به زبان انگلیسی برداشت شده‌اند - در سطر نهم، موضوع کتاب «آشنایی با معماری معاصر» عنوان شده است. در اینجا، ابهامی مطرح می‌شود که حتی بدون خواندن پیشگفتار، با مروری اجمالی بر محتوای کتاب نیز به چشم می‌خورد و آن تأکید بیش از میزان ضروری بر معماری مدرن، و به حاشیه رانده شدن سبک‌های پس از مدرن، همچون فولدینگ، پرش کیهانی، های‌تک، و... است. از سویی دیگر، درک تحولات دوره‌ها و سبک‌های - به اصطلاح نویسنده - پس از مدرن، بدون آشنایی و تحلیل مبانی نظری مدرنیته، امکان‌پذیر نیست؛ چرا که همه دوره‌های پس از مدرنیته، به نحوی در راستا و یا در تضاد با اصول و آرمان‌های مدرنیته گام برداشته‌اند.

این اثر از چند جهت حائز اهمیت است؛ نخستین و البته مهم‌ترین دلیل، مطرح شدن این کتاب به عنوان یک کتاب درسی آموزشی است که برای درس «آشنایی با معماری معاصر» پیشنهاد شده است. در این صورت، چنین منبعی باید به لحاظ جامعیت مطالب ارائه شده، از چنان غنایی برخوردار باشد که به تنهایی به سرفصل عناوین این موضوع پرداخته باشد. علاوه بر این، به لحاظ شکلی در ساختار ارائه مطالب باید به گونه‌ای عمل نماید که با

۱. در صفحه ۱۲ از پیشگفتار، از کتاب Architecture after Modernism به عنوان مرجع برخی از تصاویر نام برده شده است. به نظر می‌رسد نام کتاب اشاره شده در سطر دوم، معادل فارسی همین کتاب باشد و در این صورت، مناسب بود بخش‌های احتمالی از متن که از این کتاب اقتباس شده نیز معرفی گردد. ضمن اینکه معرفی این کتاب بدون ذکر نام مؤلف و نام ناشر، نمی‌تواند قابل قبول باشد.

پرهیز از ارائه صرف تاریخ تحولات، نگرش دانشجویان را از به حافظه سپردن اعلامی همچون نام معماران، موقعیت جغرافیایی خاستگاه‌ها، عنوان ساختمان‌های شاخص هر دوره، و... به سمت افق‌های جدیدی هدایت نماید تا توانایی تحلیلی و مقایسه‌ای دانشجویان ارتقاء یابد و از طریق تحلیل و مقایسه خاستگاه‌های فکری، فلسفی، جغرافیایی و اجتماعی هر دوره، با درک علت ظهور هر سبک و پشتوانه‌های نظری آن دوره، توانایی پیگیری تاریخی سبک‌های معماری معاصر، به شیوه‌ای کاربردی‌تر محقق گردد.

فارغ از ماهیت آموزشی این اثر، پرداختن به دوره معماری معاصر، به دلیل وجود اطلاعات وسیع و البته پراکنده از تجربیات اجرایی و آثار تألیفی، از حساسیت بسیاری برخوردار است. با توجه به اینکه پیش‌تر نیز در کتب متعدد به آن پرداخته شده است؛ می‌توان در این مقطع، با نوآوری در نحوه ارائه و روایت تجربیات، در تکمیل منابع پیشین و پیشنهاد نحوه روایتی جدید برای علاقه‌مندان این حوزه اقدام نمود.

همچنین، نباید از جایگاه معماری مدرن در شکل‌گیری وضعیت کنونی معماری، غافل شد. برای فراهم شدن امکان آسیب‌شناسی وضع موجود و پیشنهاد راهکاری برای برون‌رفت از شرایط کنونی، بی‌شک بررسی روند طی شده و عوامل دخیل در وضعیت کنونی، تا میزان زیادی می‌تواند امکان دستیابی به پاسخ مطلوب را تسهیل نماید.

به هر روی، فارغ از مباحث نظری، هدف نویسنده از نگارش این کتاب، در پیشگفتار با قطعیت قابل پیگیری نیست؛ اما می‌توان این‌طور استنتاج نمود که این کتاب تلاشی برای ارائه منبعی منسجم از مبانی نظری و اصول طراحی سبک‌های معماری قرون ۲۰ و ۲۱ است؛ با شیوه روایتی که برای دانشجویان دوره کارشناسی مهندسی معماری، که در مرحله آموزش مفاهیم اولیه این رشته هستند؛ خوانایی و کارایی مطلوبی داشته باشد. با توجه به اینکه پیش‌تر چنین کتبی، و به طور ویژه از نوع تألیفی - که مورد تأکید نویسنده در پیشگفتار بوده - تدوین و منتشر شده است؛ پسندیده بود که این کتاب گامی ویرای تجربیات پیشین این حوزه برمی‌داشت و روشی نوین در تنظیم و گردآوری مطالب و یا ارائه مطالب و تصاویر ارائه می‌داد؛ که البته در نقد شکلی و محتوایی به آن پرداخته شده است.

۳. روش پژوهش

این پژوهش که با رویکرد توصیفی - تحلیلی انجام شده است، ضمن ارج نهادن به تلاش‌های مؤلفان محترم در تدوین این اثر، پس از توصیف، ضمن تفسیر کتاب آن را نقد شکلی و

ساختاری کرده است تا قوت و ضعف‌های آن شناسایی گردد که در بخش بحث و نتیجه‌گیری به آن‌ها پرداخته شده است. به منظور استخراج این قوت و ضعف‌ها، بر چگونگی آموزش مفاهیم سازنده سبک‌های این دوره، جامعیت مطالب ارائه شده در کتاب، نحوه معرفی سبک‌ها، مبانی فکری پشتوانه هر سبک و... تأکید شده است تا با بررسی برآیند آن‌ها، میزان کارآمدی این کتاب در آموزش مبانی معماری معاصر به دانشجویان رشته معماری ارزیابی شود. با توجه به اینکه این کتاب به‌عنوان منبع آموزشی یکی از دروس دوره کارشناسی مهندسی معماری پیشنهاد گردیده است؛ تأکید نگارندگان در این ارزیابی، سنجش این منبع به‌عنوان یک کتاب درسی بوده است که جامعه هدف آن غالباً دانشجویان دوره کارشناسی هستند. به عبارت دیگر، در فرایند نقد این کتاب و در تعریف مقیاس برای این کتاب، این نگرش مدنظر بوده که به جای پرداختن به لایه‌های عمیق مبانی نظری هر دوره، معرفی کلی و بازشناسایی پوسته سطحی و آشنایی مروری با هر سبک و تعریف جامع و مانع از هر دوره کفایت می‌نماید تا بتواند الهام‌بخش دانشجویان برای مطالعه و تحقیق تکمیلی در این حوزه باشد. از این رو، هدف نگارندگان از متذکر شدن کاستی‌های موردی مشاهده شده در متن کتاب و ارزیابی گزینش موضوعات ارائه شده و چینش مطالب تدوین شده، ارائه پیشنهاداتی برای تکمیل این منبع در ویرایش‌های آتی است که بتواند به کارایی بیشتر این منبع آموزشی و رسایی بیشتر آن برای دانشجویان مخاطب کتاب، منتج شود.

باید یادآور شد که توالی سبک‌های متنوع و متعدد در عصر معماری معاصر، به گونه‌ای است که پرداختن به زیر و بم مبانی نظری این دوره و ترسیم جزئیات آن‌ها در یک درس دو واحدی دانشگاهی، به تمامی امکان‌پذیر نیست. از این رو، کارایی کتاب موضوع نقد، به‌عنوان یک مرجع پیشنهادی، در آشنایی دانشجویان با این سبک‌ها و دوره‌های مورد بررسی، و ایجاد علاقه و انگیزه و تشویق آنان به مطالعه بیشتر و پژوهش در این حوزه، مبنای بررسی قرار گرفته است. در نقد انجام شده، هم وجوه شکلی و هم وجوه محتوایی مورد تأکید بوده که در نقد محتوایی، به جنبه‌های بیرونی و درونی، جداگانه نیز پرداخته شده است. «شاخص‌های نقد شکلی، شامل جامعیت صوری، کیفیت چاپی و فنی، رعایت قواعد عمومی نگارش و ویرایش، روان و رسا بودن است؛ و شاخص‌های بخش محتوایی عبارت‌اند از انطباق و جامعیت، انسجام و نظم منطقی، منابع مورد استفاده، تحلیل و بررسی، نوآوری و روزآمدی، هماهنگی مبانی و پیش‌فرض‌ها، به کارگیری ابزارهای علمی و اصطلاحات تخصصی» (صمدی و احمدی، ۱۴۰۱: ۱۹۴).

۴. یافته‌های پژوهش

یافته‌های حاصل از این پژوهش، ابتدا در سطح توصیفی ارائه شده است که به مرور ساختار و محتوای فصل‌های کتاب پرداخته است. در کتاب مورد بحث، ۲۵۶ صفحه مطلب در قالب ۹ فصل ارائه شده است. در ابتدای هر فصل، اهداف کلی آن معرفی شده و اهداف یادگیری برای دانشجویان خواننده کتاب تبیین شده و توضیح مختصری درباره آنچه در آن فصل ارائه شده؛ آورده شده است. در انتهای هر فصل نیز، تعدادی پرسش چهارگزینه‌ای و چند پرسش تشریحی به منظور مرور بر مطالب آموزش داده شده، در نظر گرفته شده است. در انتهای کتاب، فهرست منابع استفاده شده در کل فصول، آورده شده است.

در فصل اول، به واژه‌شناسی پرداخته شده است و برخی از نظریه‌پردازان این حوزه معرفی شده‌اند. در فصل دوم، با معرفی سبک‌های معماری دوران مدرن، معماری زمینه‌ساز پست‌مدرن تحلیل شده است. جنبش هنرها و پیش‌ها، جنبش آرت نوو، آرت دکو، فوتوریسم، کوبیسم، کانستراکتیویسم، باهاوس، داستیل و معماری ارگانیک، از آن جمله‌اند. در فصل سوم، رویکردهای انتقادی پس‌ازمدرن، در فصل چهارم، سبک‌های های‌تک، اکوتک و نئوکلاسیک، در فصل پنجم، دیکانستراکشن و فولدینگ، پرسش کیهانی و معماری دیجیتال، معرفی شده است. فصل ششم با موضوع طراحی فضاها [ی عمومی شهرها]، فصل هفتم با موضوع طراحی فضاها مسکونی، و فصل هشتم با موضوع پیکربندی فضاها شهری، در ادامه مطالب فصول قبلی آورده شده است. فصل نهم نیز به موضوع معماری معاصر ایران پرداخته است.

گام دوم از نقد این اثر، تفسیر آن بر اساس شاخص‌های نقد شکلی و نقد محتوایی است که یافته‌های حاصل از نقد شکلی، ذیل چهار بخش، و یافته‌های حاصل از نقد محتوایی ذیل هفت بخش، ارائه شده است.

۱-۴ یافته‌های حاصل از نقد شکلی اثر

با تأکید بر نقاط قوت و ضعف در جنبه‌های شکلی و صوری، و بدون توجه به موضوعات محتوایی، در این بخش مؤلفه‌های جامعیت صوری، کیفیت چاپی، قواعد نگارش و ویرایش و روان و رسا بودن مطالب ارائه شده تحلیل شده است.

۱-۱-۴ مؤلفه‌های جامعیت صوری

به منظور بررسی جامعیت صوری، این چهارده مؤلفه در نظر گرفته شده‌اند: ۱) پیشگفتار، ۲) بیان هدف اصلی اثر، ۳) مقدمه، ۴) فهرست مطالب، ۵) جدول و تصویر و نمودار و نقشه، ۶) اهداف درس، ۷) خلاصه فصول، ۸) جمع‌بندی (خلاصه کلی کتاب)، ۹) نتیجه‌گیری و پیشنهادها، ۱۰) تمرین و آزمون‌ها (پرسش‌ها)، ۱۱) معرفی منابع برای مطالعه در هر فصل، ۱۲) پیشنهاد پژوهش در هر فصل، ۱۳) انواع نمایه، و ۱۴) کتابشناسی؛ که با توجه به ماهیت کتاب به‌عنوان یک مرجع آموزشی، اغلب آن‌ها در کتاب لحاظ شده؛ اما میزان انطباق آنها، به‌عنوان مثال میزان انطباق اهداف هر فصل و مجموع آن‌ها با اهداف این درس، موضوعی تخصصی است که در بخش نقد محتوایی بررسی شده است. در جدول ۱، درصد امتیاز قابل قبول برای هر یک از این مؤلفه‌ها، با در نظر گرفتن ۱۰۰٪ به‌عنوان بیشینه، برآورد شده است.

جدول ۱ ارزیابی مؤلفه‌های جامعیت صوری در کتاب «آشنایی با معماری معاصر» (مأخذ: نگارندگان)

ردیف	معرفی مؤلفه	درصد قابل قبول	توضیحات
۱	پیشگفتار	٪۱۰۰	به تفکیک به قلم نویسندگان و ناشر
۲	بیان هدف اصلی اثر	٪۱۰۰	در پیشگفتار اشاره شده، البته میزان نیل به هدف اصلی اثر، موضوعی مستقل است که در نقد محتوایی به آن پرداخته شده
۳	مقدمه	---	لحاظ نشده
۴	فهرست مطالب	٪۱۰۰	ارائه شده
۵	جدول و تصویر و نمودار و نقشه	٪۲۰	به جز در فصل اول که جداول بسیار خوبی برای ترکیب مبانی نظری ارائه شده؛ در تمامی کتاب تنها از تصاویر برای نمود بصری استفاده شده است که کیفیت مطلوبی در چاپ و تکثیر ندارد.
۶	اهداف درس	٪۹۰	در ابتدای هر فصل، ارائه شده

ادامه جدول ۱ ارزیابی مؤلفه‌های جامعیت صوری در کتاب «آشنایی با معماری معاصر» (مأخذ: نگارندگان)

ردیف	معرفی مؤلفه	درصد قابل قبول	توضیحات
۷	خلاصه فصول	---	لحاظ نشده
۸	جمع‌بندی (خلاصه کلی کتاب)	---	لحاظ نشده
۹	نتیجه‌گیری و پیشنهادها	---	نه در انتهای هر فصل و نه در انتهای کتاب، نتیجه‌گیری و پیشنهاد ارائه نشده که فقدان آن برای هر فصل، به میزان زیادی به تقویت عدم انسجام فصول مختلف، انجامیده است.
۱۰	تمرین و آزمون‌ها (پرسش‌ها)	٪۸۰	در انتهای هر فصل، چند سؤال تستی و چند سؤال تشریحی مطرح شده
۱۱	معرفی منابع برای مطالعه در هر فصل	---	لحاظ نشده
۱۲	پیشنهاد پژوهش در هر فصل	٪۳۰	لحاظ نشده اما تا حدودی می‌توان اهداف یادگیری ذکر شده را به‌عنوان موضوعات پژوهشی مبنا قرار داد
۱۳	انواع نمایه	---	لحاظ نشده
۱۴	کتابشناسی	٪۸۰	معرفی منابع در انتهای کتاب

۲-۱-۴ کیفیت چاپی و فنی

قطع کتاب، کیفیت چاپ و صحافی بسیار مطلوب است و نشان از توجه انتشارات وزین دانشگاه پیام نور به کیفیت آثار خود دارد. طرح روی جلد کتاب، به‌عنوان ویتترین اولیه کتاب، به جای اشاره به یک یا چند مورد از نمونه‌های موردی بی‌شمار معرفی شده در متن، با کیفیتی نه‌چندان مناسب و با تنوع رنگی کم کار شده است. با توجه به اینکه رنگ‌بندی و ترکیب‌بندی جلد، مشابه دیگر کتب این انتشارات است؛ مناسب بود در انتخاب تصاویر مورد استفاده، از تصاویری با جذابیت بیشتر استفاده می‌شد. حروف‌نگاری این اثر، متوسط و مطابق با روش‌های معمول اکثر کتب کار شده است.

در مورد صفحه‌آرایی، اگرچه با حداقل مقتضیات پیش‌بینی شده برای کتب همخوانی دارد؛ با این حال به‌واسطه موضوع بخصوص کتاب و همچنین محدود بودن

گروه هدف کتاب به دانشجویان و پژوهشگران رشته معماری، به نظر صفحه آرایی و در همین راستا، طراحی جلد و حروف چینی، می توانست با گرافیک مناسب تری که معمارانه نیز باشد؛ انجام پذیرد. در همین راستا، مناسب تر بود ارائه تصاویر، معرفی عنوان ها، فصل بندی ها، و... با الگوبرداری از روش های شیت بندی مرسوم در پروژه های دانشجویی و یا گزارش های حرفه ای معماری انجام شود. به همین دلیل پیشنهاد می شود در ویراست های بعدی به منظور ارائه گرافیکی مناسب تر و ارائه تصاویر هم تراز با کیفیت مطالب، کتاب به صورت تمام رنگی و یا حداقل با پیوستی از صفحات رنگی منتشر شود. همچنین، امکان تبدیل کتاب به یک محتوای چندرسانه ای با افزوده شدن بارکدهای راهنما برای دستیابی به صفحات معرفی پروژه ها، معماران، و... در وب سایت های رسمی و مرجع معماری به مدد گسترش فناوری های اطلاعاتی به صورتی فراگیر، فراهم است.

۳-۱-۴ رعایت قواعد نگارش و ویرایش

به جز موارد معدودی که از خطاهای سهوی در نگارش متن به شمار می رود؛ می توان گفت متن بر اساس قواعد نگارشی و ویرایشی معمول به چاپ رسیده است. کلمات لاتین به درستی در پی نوشت ها معرفی شده و پاراگراف بندی ها به درستی رعایت شده است. شایان ذکر است در تمامی صفحات کتاب، در انتهای جملاتی که به نقطه ویرگول نیاز بوده؛ از ویرگول استفاده شده است.

۴-۱-۴ روان و رسا بودن

نحوه نگارش متن و رسایی جملات، مناسب بوده و با توجه به موضوع کتاب که بازتعریف تحولات تاریخی است؛ شیوه ارائه و بیان مطالب، مناسب است.

۲-۴ یافته های حاصل از نقد محتوایی اثر

با توجه به هدف تعیین شده برای این کتاب به عنوان یک منبع آموزشی برای دانشجویان کارشناسی، ارزیابی کارایی این آندون توجه به اهداف و برنامه های پیش بینی شده برای درس مربوط، ناقص خواهد بود. لذا، در این بخش، مروری بر شرح درس «آشنایی با معماری معاصر» دوره کارشناسی مهندسی معماری شده است.

این درس، با ۲ واحد درسی^۱ نظری، در میان دروس اصلی این رشته جایگذاری شده است.

طبق سرفصل مصوب وزارت علوم، هدف از این درس، چنین عنوان شده است: «آشنا کردن دانشجویان با ریشه‌های تاریخی، فکری و اجتماعی مؤثر در معماری معاصر و زمینه‌های پیدایش مدرنیسم و نیز جنبش‌های بعد از مدرنیسم. بحث این درس از عصر روشنگری و تحولات معماری قرن نوزدهم آغاز و در سیر تاریخی با اشاره به جنبش‌های موازی یا متناظر در معماری معاصر ادامه می‌یابد» (شورای عالی برنامه‌ریزی، ۱۳۷۷: ۴۲).

روش ارائه درس «به کمک اسلاید، فیلم و سمینارهای جانبی» معرفی شده است که بر ضرورت توجه به وجوه بصری مباحث مورد بحث و تدریس، تأکید دارد.

در این سرفصل، به موضوعات زیر به عنوان مباحث پیشنهادی اشاره شده است:

- تحولات معماری در قرن نوزدهم (با اشاره به عصر روشنگری و انقلاب فرانسه و

انقلاب صنعتی)

- خردگرایی و عملکردگرایی قرن نوزدهم، رومانتیسیسم قرن نوزدهم و منجر شدن

این دو به پیدایش جنبش پیش‌قدمی

- جنبش هنرها و صنایع دستی، آرت نوو، دستیل

- مدرنیسم، عملکردگرایی و خردگرایی، مدرسه باوهاوس

- مدرنیسم، معماری و شهرسازی - سیام و منشور آتن (نقش لکوربوزیه)

- اکسپرسیونیسم و ترادیسیونالیسم (نوعی تقابل با شعارهای مدرنیسم)

- معماری ارگانیک (وجوه راسیونالیستی و وجوه رمانتیک آن)

- معماری نئوکلاسیک قرن بیستم

- راسیونالیسم متأخر و شیوه‌گرایی نوین

- مهندسی معماری (فرم‌های نوین ساختمانی برگرفته از مصالح جدید)

۱. به تازگی سرفصل دروس دوره تحصیلی کارشناسی رشته مهندسی معماری بازنگری شده است که در آن واحدهای پیش‌بینی شده برای این موضوع، ۲ برابر شده است، و به صورت ۲ درس ۲ واحدی ارائه می‌شود و برای دوره‌ها و سبک‌های مختلف، به تفصیل برنامه‌ریزی‌هایی صورت گرفته است. با توجه به اینکه قاعدتاً کتاب مورد بحث، مطابق با سرفصل پیشین تدوین شده، سرفصل قبلی که در زمان تألیف کتاب در دسترس بوده، مبنای مقایسه قرار گرفته است.

- دهه ۱۹۶۰، آرمانگرایی‌های قرن بیستم (گروه آرشیگرام و...)
- جنبش‌های دهه ۶۰ و ۷۰، ساختارگرایی در معماری، پسامدرن
- معماری‌های تک و معماری دیکانستراکشن
- معماری معاصر ایران (قاجاریه، پهلوی)

در پژوهشی که حقیر و شوهانی‌زاده (۱۳۹۱) انجام داده‌اند؛ به‌عنوان مهم‌ترین کاستی‌ها و نقصان‌های این سرفصل، «به تناقضاتی در بیان سبک‌ها و مباحث نظری تاریخی معماری، بی‌دقتی در توالی زمانی آن‌ها، در کنار قائل شدن جایگاهی بسیار ناچیز برای بحث معماری معاصر ایران» (همان: ۷۹) اشاره و در نتیجه‌گیری آن اعلام شده است «از آنجاییکه درس آشنایی با معماری معاصر، به‌عنوان درسی بینشی و دانشی شناخته شده، به نظر می‌رسد که در طرح برنامه کلاس‌ها، مباحث فلسفی در حیطه نظری معماری، در کنار استفاده از وسایل کمک آموزشی نظیر فیلم و اسلاید برای آموزش هرچه بهتر این درس، به دانشجویان رشته معماری، از ضروریاتی است که لازم است مدنظر اساتید قرار گیرد» (همان).

۴-۲-۱ انطباق و جامعیت

به دلیل موضوع محوری این کتاب که بر بازخوانی ظهور و افول سبک‌های دوره معماری مدرن تمرکز دارد، بررسی جامعیت مطالب ارائه شده در مقایسه با دیگر کتبی که با نگاهی تحلیلی تاریخی این بازه زمانی را بررسی کرده‌اند، ممکن است؛ چراکه علاوه بر نویسندگان محترم این اثر، استادان دیگری نیز، در این خصوص تألیفاتی ارزشمند داشته‌اند. در این بخش از نوشتار حاضر، در مقایسه با چند مورد از مراجع در حوزه موضوعی کتاب مورد نقد، جامعیت مطالب ارائه شده در محتوای این کتاب، بررسی شده است. در این مقایسه که صرفاً به عناوین این کتب پرداخته است؛ ذکر دو نکته ضروری است. نخست آنکه اشاره به چهار کتاب دیگر، به هیچ‌عنوان به معنای بررسی تخصصی آن‌ها نیست و تنها عناوین مطالب و زیرعناوین تعریف شده برای بازه زمانی معماری معاصر، از آن‌ها استخراج شده است. ضمن اینکه، چهار کتاب مورد مقایسه، به‌عنوان کتاب آموزشی، برنامه‌ریزی و منتشر نشده‌اند. بر این اساس، در جدول ۲، مشخص شده که کتاب مورد نقد با عنوان «آشنایی با معماری معاصر» از انتشارات دانشگاه پیام نور، در مقایسه با کتب دیگر مورد بررسی تا چه میزان توانسته است به مباحث نظری در محدوده تعریف شده برای چارچوب موضوعی خود بپردازد.

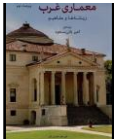
کتاب‌های بررسی شده برای مقایسه با کتاب مورد نقد عبارت‌اند از: کتاب «مبانی و مفاهیم در معماری معاصر غرب» از نشر پژوهش‌های فرهنگی، کتاب «معماری و شهرسازی در قرن بیستم» از نشر دانشگاه شهید بهشتی، کتاب «آشنایی با معماری معاصر از شرق تا غرب» از انتشارات مؤسسه علم معمار رویال، و کتاب «معماری غرب، ریشه‌ها و مفاهیم» از انتشارات هنر معماری قرن. میزان انطباق این کتاب با عناوین ضروری این درس، ارائه شده است و همچنین برتری‌ها و کاستی‌های آن، نسبت به چند مرجع دیگر، بررسی شده است. همانطور که در جدول ۲ به نمایش درآمده، در کتاب «آشنایی با معماری معاصر»، موضوعاتی همچون کنگره سیام و منشور آتن، اکسپرسیونیسم و ترادیسونیالیسم، راسیونالیسم متأخر و شیوه‌گرایی نوین، به کارگیری مصالح جدید و طراحی فرم‌های نوین، و جنبش‌های دهه ۱۹۶۰ همچون آرمانگرایی‌های قرن بیستم (آرشیگرام و...) مغفول واقع شده است. در صورتی که این موضوعات به لحاظ زمانی، در چارچوب موضوعی این کتاب جای می‌گیرند.

علاوه بر مغفول واقع شدن این سبک‌ها، به استناد صفحه سوم این کتاب، معماری مدرن قبل از پست‌مدرن و محصول قرن ۱۶ به بعد است، و به همین دلیل، معماری مدرن را خاستگاه معماری معاصر می‌دانند، اما در بدنه محتوایی کتاب به این موضوع به درستی پرداخته نشده است.

جدول ۲ مقایسه جامعیت مباحث در کتاب «آشنایی با معماری معاصر» با چند مرجع دیگر

موضوعات طبق سرفصل مصوب کتاب مورد نقد و چهار نمونه از کتاب مرجع در این حوزه	تجولات معماری در قرن نوزدهم، عصر روشنگری، انقلاب فرانسه و انقلاب صنعتی خردگرایی و عملکردگرایی، رومانتیسیسم، جنبش پیش قدمی، جنبش هنرها و صنایع دستی، آرت نوو، دستیل مدرنیسم، عملکردگرایی و خردگرایی، مدرسه باوهاوس مدرنیسم، معماری و شهرسازی، سیام و منشور آرتن (لوکوربوزیه) اکسپرسیونیسم و ترا دیسپو نالیسم معماری آرگانیک معماری نئو کلاسیک قرن بیستم راستینو نالیسم متأخر و شیوه گرایی نوین فرم های نوین ساختمانی برگرفته از مصالح جدید دهه ۱۹۵۰، آرمانگرایی های قرن بیستم (آرشیگام و...) جنبش های دهه ۶۰ و ۷۰، ساختارگرایی در معماری، پسا مدرن معماری های تک و معماری دیگاستر اکشن معماری معاصر ایران (قاجار به، پهلوی)
 <p>آشنایی با معماری معاصر وحید افشین مهر، مهدیه احمدی، حمیدرضا عامری سوادکوهی نشر دانشگاه پیام نور</p> <p>مبانی و مفاهیم در معماری معاصر غرب وحید قبادیان نشر پژوهش های فرهنگی</p>	

ادامهٔ جدول ۲ مقایسهٔ جامعیت مباحث در کتاب «آشنایی با معماری معاصر» با چند مرجع دیگر

کتاب مورد نقد و چهار نمونه از کتاب مرجع در این حوزه	موضوعات طبق سرفصل مصوب
<p>معماری و شهرسازی در قرن بیستم لادن اعتضادی نشر دانشگاه شهید بهشتی</p> <p>آشنایی با معماری معاصر از شرق تا غرب حامد کامل‌نیا، محمدجواد مهدوی‌نژاد مؤسسهٔ علم معمار رویال</p> <p>معماری غرب، ریشه‌ها و مفاهیم امیر بانی مسعود</p> <p>هنر معماری قرن</p> 	<p>تحولات معماری در قرن نوزدهم، عصر روشنگری، انقلاب فرانسه و انقلاب صنعتی</p> <p>خردگرایی و عملگرده‌گرایی، رومانتیسیسم، جنبش پیش‌قدمی، جنبش هنرها و صنایع دستی، آرت نو، دستیل</p> <p>مدرنیسم، عملگرده‌گرایی و خردگرایی، مدرسهٔ باوهاوس</p> <p>مدرنیسم، معماری و شهرسازی، سیام و منشور آتین (لوکو روزنیه) آکسیر سونیسم و ترادنسیونالیسم</p> <p>معماری آرگانیک</p> <p>معماری نئوکلاسیک قرن بیستم راسونالیسم متاخر و شیوه‌گرایی نئوین</p> <p>فرم‌های نوین ساختمانی برگرفته از مصالح جدید دههٔ ۱۹۴۰، آرمانگرایی‌های قرن بیستم (آرشیگرام و...) جنبش‌های دههٔ ۲۰ و ۷۰</p> <p>ساختارگرایی در معماری، پسا مدرن معماری‌های تک و معماری دیکانستراکشن معماری معاصر ایران (فاجاریه، پهلوی)</p>

علاوه بر شمول کلیه سبک‌های دوره معاصر در این کتاب، دلالتی برای دسته‌بندی فصول سوم، چهارم، و پنجم و قرارگیری آن‌ها در ساختار کتاب ارائه نشده است. تفکیک ناتمام عملکردهای ساختمانی در فصول انتهایی علاوه بر اینکه به جامعیت مطالب ارائه شده، کمکی نکرده است، با پرداختن به جزئیات عملکردها و تحولات هر دوره، در حد یک فصل اشاره شده و نتوانسته کارایی کافی را داشته باشد.

از فصل ششم به موضوع طرح فضاها و عملکردها پرداخته شده که به نظر در راستای محتوای کتابی که برای آشنایی با معماری معاصر تألیف شده است نیست و پرداختن به کاربری‌ها به صورت موضوعی و آن هم به شکل توصیفی به ارتقای دانش دانشجویان در حوزه مسکن، کمکی نمی‌کند.

اگرچه تعداد صفحات کتاب با توجه به واحد درسی پیش‌بینی شده برای این درس مناسب است و در مقایسه با سرفصل‌های مصوب وزارت علوم، کتاب در فصول اول تا نهم به کلیت مطالب خواسته شده در سرفصل پاسخ گفته است؛ از نظر محتوایی، این کتاب حدود نیمی از اهداف درس آشنایی با معماری معاصر را تأمین کرده است.

۲-۲-۴ انسجام و نظم منطقی

نظم منطقی و انسجام مطالب مطرح شده در این کتاب، با دو نگاه کلی و جزئی قابل بررسی است و بر این اساس، اگرچه در مقیاس کلی، و با توجه به سرفصل‌های اصلی کتاب، ضعف‌هایی مشاهده می‌شود؛ مفاهیم و عناوین ارائه شده در هر فصل و سلسله‌مراتب موضوعات مطرح شده در آن‌ها، به شیوه‌ای مطلوب گزینش و چینش شده و از انسجام نسبی مطلوبی برخوردار است. در مقیاس کلی، در دو فصل اول و دوم، به معماری مدرن - به عنوان خاستگاه معماری معاصر - و در فصل سوم، به تفصیل به معماری پست‌مدرن پرداخته شده است. این در حالیست که در مقابل، سه فصل کامل، به توصیف خصوصیات کاربری‌ها و حوزه‌های عملکردی اختصاص داده شده و در فصل آخر، مبانی و مفاهیم معماری معاصر ایران، بسیار سطحی روایت شده است. علی‌رغم این ناهمگونی در عناوین کلی فصول ارائه شده، هر فصل از انسجام قابل قبول و نسبتاً مناسبی برخوردار است و نگارندگان محترم در فصول مختلف - به ویژه در فصول دوم تا پنجم - نظم منطقی و پیوند مطالب را رعایت نموده‌اند.

۳-۲-۴ منابع

با توجه به درونمایه محتوایی این کتاب که مروری بر تجربیات تاریخی دوره معماری معاصر است؛ غالب مطالب ذکر شده از منابع معتبر علمی در حوزه معماری و شهرسازی استخراج شده و می‌توان گفت تا حد زیادی از منابع روزآمد موجود استفاده شده است. از سویی دیگر، با توجه به تعدد سبک‌ها و دوره‌های اشاره شده در کتاب، معرفی مأخذ اصلی هر یک از آن‌ها، که با تأکید بیشتر بر همان سبک و دوره تألیف شده، می‌تواند زمینه‌ساز مطالعات آتی و پژوهش‌های تکمیلی خوانندگان را فراهم آورد. در این کتاب، تا حدود زیادی در ارجاع‌دهی درون‌متنی و برای ارجاع تصاویر و نمودارها، دقت شده است و می‌توان گفت به جز موارد معدودی در متن، در باقی موارد، به مأخذ اصلی، استناد شده است. با این حال، در پاره‌ای موارد جملاتی از کتب مرجع بدون ذکر نام منبع آورده شده است که از آن جمله، می‌توان به جمله «از اواسط قرن بیستم، در مورد اصول معماری مدرن شک پدید آمد. عده‌ای به سادگی و یکنواختی بسیاری از آثار مدرن و عده‌ای به بی‌توجهی آن به فرهنگ و تاریخ انتقاد کردند» اشاره نمود که در صفحه ۹ و در پیشگفتار آمده که پیش‌تر در درآمد کتاب *مبانی و مفاهیم در معماری معاصر غرب* (قبادیان)، در صفحه ۹ آورده شده است.

همچنین، با توجه به اینکه در منابع پایانی، دو کتاب از بانی مسعود به‌عنوان مرجع آورده شده که یکی در سال ۸۳ و دیگری در سال ۸۶ چاپ شده است؛ مناسب بود در ارجاعات درون‌متنی، پس از اشاره به نام بانی مسعود به‌عنوان نویسنده اثر، سال تألیف نیز ذکر شود تا مشخص گردد آن عبارت از کدام کتاب برداشته شده است.

۴-۲-۴ تحلیل و بررسی

اگرچه این اثر در رعایت بی‌طرفی علمی (عدم سوگیری و جانبداری غیرعلمی) موفق عمل نموده و میزان رعایت بی‌طرفی در تحلیل‌های این اثر، نسبتاً مناسب است - که می‌تواند منتج از موضع روایتگری متن کتاب نیز باشد - در یک نگاه کلی و با بهره‌گیری از منابع موجود و با نگاهی بیشتر توصیفی و در بخشی تحلیلی، معماری معاصر را به خواننده معرفی نموده است و به ریشه‌یابی تحلیلی آن در خاستگاه و همچنین اثرگذاری آن بر معماری معاصر ایران، توجه کافی نگردیده است. پیشنهاد می‌شود در صورت صلاح‌دید مؤلفان محترم، در ویراست‌های بعدی، تأثیر این تحولات بر معماری معاصر ایران به طور دقیق‌تر بررسی گردد

و ضمن حفظ بی‌طرفی، تأثیرات آن بر معماری، شهرسازی و... در معماری معاصر ایران بازخوانی و تحلیل شود.

۴-۲-۵ نوآوری و روزآمدی

در ساختار شکلی و محتوایی این کتاب، نمودی از نوآوری و روزآمدی به چشم نمی‌خورد؛ ضمن آنکه بخش عمده مطالب ارائه شده، به منابعی اشاره دارند که پیش از این کتاب به زبان فارسی منتشر شده‌اند؛ برای نمونه می‌توان به صفحه ۷۰ کتاب اشاره کرد که ارجاعات درون‌متنی آن به صورت «بانی مسعود ۱۳۸۶» و «قبادیان» آورده شده که این آثار ۷ و ۴ سال پیش از تألیف کتاب مورد نقد، به بازار عرضه شده‌اند. پرداختن به پیشینه منابع منتشر شده در یک موضوع پژوهشی، فی‌نفسه موضوعی پسندیده و مطلوب است که برای موضوع این کتاب نیز قطعاً لازم است اما کافی نیست؛ چرا که محوریت مطالب در نظر گرفته شده برای این کتاب، بازخوانی سبک‌های نوین در معماری معاصر است که می‌تواند هم به لحاظ غنای محتوای ارائه شده و هم از منظر شکل و شیوه ارائه مطالب، به مراتب رساتر از تألیفات پیشین این حوزه، باشد. به عبارت دیگر، نحوه ارائه سبک‌های تاریخی و تحولات دوره‌های مختلف زمانی می‌توانست با نوآوری در نحوه چیدمان مطالب و یا روایت شکل‌گیری ریشه‌ها و مبانی فکری فلسفی هر سبک، وقایع جغرافیایی تاریخی معاصر هر سبک و نظریه پردازان و تجربیات موفق و ناموفق، به شیوه‌ای نوین ارائه گردد.

شایان ذکر است که تفکیک عملکردهای ساختمانی به این شیوه، می‌توانست به یک نوآوری شاخص در این کتاب بدل شود، اما این بخش نتوانسته است به لحاظ نوشتار و ساختار در هماهنگی با دیگر فصول کتاب باشد و به این دلیل، مشخصه نوآورانه‌ای از این ایده به کتاب وارد نشده است.

با توجه به اینکه رویکرد اصلی این کتاب آموزشی است و به‌عنوان یک منبع درسی معرفی شده است؛ به کارگیری ایده‌های ابتکاری برای تسهیل آموزش هرچه بهتر و خواناتر و جذاب‌تر مبانی فکری فلسفی مؤثر در تحولات دوره‌های تاریخی، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است؛ به گونه‌ای که بتواند ضمن تعلیم مباحث ضروری به دانشجویان، برای تشویق آنان به پژوهش‌های بیشتر و مطالعات تکمیلی، ایجاد انگیزه نماید. اگرچه در جامعیت مطالب و موضوعات ارائه شده، این کتاب مانند سایر منابع موجود در این حوزه،

کیفیتی قابل قبول ارائه داده است؛ به لحاظ علمی، دسته‌بندی مناسبی را در مقیاس یک منبع درسی ارائه نمی‌کند.

۶-۲-۴ هماهنگی با مبانی و پیش‌فرض‌ها

ضعف اثر، عمدتاً در عدم پرداختن کافی به سیر پیدایش نهضت مدرن، و فراگیری و افول آن است؛ حال آنکه شاکله اصلی مکاتب بعدی بر بنیان نهضت مدرن بنا شده است و مرور مبانی نظری سازنده این نهضت، می‌توانست در ادراک سبک‌های منتج از آن، نقش مؤثری ایفا نماید. با وجود این، در سایر موضوعات این کتاب، در محتوای علمی و پژوهشی ارائه شده، با مبانی و پیش‌فرض‌هایی که پیش‌تر و در کتب پیشین، به اثبات رسیده است؛ همخوانی و هماهنگی دیده می‌شود.

با توجه به رویکرد اثر، بحث پرداختن به مبانی و اصول دینی و اسلامی موضوعیت نداشته و به این موضوع نیز پرداخته نشده و سطحی از آن عبور گردیده است. شاید بهتر می‌بود به چگونگی برخورد معماری معاصر با مبانی نظری سازنده آن، با معماری اسلامی پرداخته و اشتراکات و اختلافات میان این دو سبک شناسایی می‌شد تا تأثیرگذاری مبانی نظری کاملاً متفاوت بر اقلیم‌های یکسان، استخراج می‌گردید؛ البته این مورد می‌تواند خود موضوع فصلی جدید در این کتاب و یا محوریت اثری مستقل قرار گیرد.

۷-۲-۴ به کارگیری ابزارهای علمی و اصطلاحات تخصصی

از ابزارهای علمی به خوبی استفاده شده است اما به دلیل عدم رسایی و دسته‌بندی درست مطالب، تفهیم مطالب به خوبی انجام نگرفته است. برای مثال، در انتهای هر فصل سؤالاتی مطرح شده است که به دلیل عدم رسایی مطلب، آن‌ها نیز مفید نیست. در رابطه با اصطلاحات تخصصی می‌توان گفت که به غالب اصطلاحات و کیفیت و کاربرد آن‌ها در فصل اول کتاب پرداخته شده است.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

در نتیجه گام‌های توصیفی و تفسیری و بر اساس یافته‌های پژوهش، در جمع‌بندی می‌توان گفت که این اثر از فصول نه‌گانه‌ای برخوردار است و هر یک به تنهایی ضمن برخوردارگی از رسایی و خوانایی، از غنای علمی مطلوبی نیز برخوردارند. با این حال، با توجه به

گسترده‌گی حوزه معماری معاصر و همچنین مقتضیات تألیف یک مرجع آموزشی، در کلیت و در هم‌نشینی این فصول، انسجام و هماهنگی مطلوبی مشاهده نمی‌شود. ضعف عمده این کتاب، در کمرنگ بودن سیر پیدایش نهضت مدرن، و فراگیری و افول آن در تابلوی ترسیم شده توسط محتوای کلی کتاب است؛ در حالی که نهضت مدرن و مدرنیته پایه و اساس تمامی سبک‌های پس از خود هستند و درک و تحلیل سبک‌های متأخر نسبت به آن، بدون حصول شناخت نسبی از نهضت مدرن ممکن نیست. از این رو، اگر این کتاب به عنوان تنها مرجع آموزشی دانشجویان درس معماری معاصر استفاده شود؛ احتمال بروز این آسیب وجود دارد که برخی از دوره‌ها و تحولات آن‌ها مغفول واقع شود. تفکیک ناتمام عملکردهای ساختمانی در فصول انتهایی علاوه بر اینکه به جامعیت مطالب ارائه شده، کمکی نکرده است، با پرداختن به جزئیات عملکردها و تحولات هر دوره، در حد یک فصل اشاره شده و نتوانسته کارایی کافی را داشته باشد. همچنین، پیشنهاد می‌شود در بررسی روند تحولات معماری معاصر ایران، تأثیر این جریانات به عنوان عوامل بیرونی بر تغییرات حاصل در معماری معاصر ایران پرداخته شود تا هم غنای محتوایی بیشتر شود و هم انسجام مطالب، ارتقاء یابد.

فارغ از موضوعات تخصصی، بر موضوع کیفیت چاپ و صفحه‌آرایی نیز تأکید شد که امید است با ارتقای سطح گرافیکی جلد، صفحات و...، این اثر با شرایط مطلوب یک مرجع آموزشی، انطباق بیشتری پیدا کند.

در راستای نتایج حاصل شده، پیشنهادهای برای ویراست‌های بعدی این اثر، در صورت صلاحدید نگارندگان و ناشر محترم، و برای سایر مؤلفان این حوزه ارائه شده است:

الف) بُعد شکلی

● بازنگری ساختار شکلی ارائه مطالب

پیشنهاد می‌شود برای هر فصل، مقدمه و جمع‌بندی در نظر گرفته شود. در انتهای کتاب، به صورت توصیفی و یا در یک جدول، خلاصه کلی کتاب معرفی شود. مراجع با هدف مطالعه منابع بیشتر، و یا تعریف موضوعات پژوهشی برای هر فصل به تفکیک نمایه گردد.

● استفاده از تصاویر خوانا و باکیفیت و همچنین اضافه نمودن مصادیق هر سبک

با توجه به اینکه این درس ذاتاً با استفاده از پخش اسلاید، نمایش فیلم و استفاده از ابزارهای رسانه‌ای و... تدریس می‌شود؛ پیشنهاد می‌گردد تصاویر کاربردی‌تر و شاخص از

هر سبک، در هماهنگی با محتوای فصول، به کتاب اضافه شود تا مکمل مطالب توصیفی کتاب باشد. همچنین، پیشنهاد می‌شود تصاویر موجود بازبینی شوند تا در چاپ‌های بعدی با کیفیت مطلوب و خوانایی بیشتر ارائه شوند. ضمن اینکه استفاده از بارکدهای هدایت‌کننده به تارنماهای اینترنتی می‌تواند در راستای چندرسانه‌ای شدن ویرایش‌های بعدی و ارائه اطلاعات چندرسانه‌ای در تکمیل مکتوبات منتشر شده در اثر، کارایی داشته باشد.

ب) بُعد محتوایی

• بازنگری فصول ششم، هفتم و هشتم

پیشنهاد می‌شود به منظور یکدست شدن مطالب ارائه شده و روایی بیشتر در محتوای کتاب، سه فصل ۶، ۷ و ۸ حذف شوند و در صورت نیاز به تأکید بر موضوعاتی همچون طراحی فضای شهری و یا طراحی مسکونی، در انتهای هر فصل از کتاب و ذیل هر سبک، به آن‌ها اشاره شود.

• پرداختن به موضوع معماری معاصر ایران به‌عنوان بخشی مستقل

به نظر می‌رسد با توجه به جنبه تئوری مبانی مطرح شده در کتاب و لزوم ارائه راهبردهای کاربردی برای بهبود طراحی خصوصاً برای طیف هدف یعنی جامعه دانشجویی، نیاز به ارائه مباحث دقیق در حوزه معماری معاصر ایران وجود داشته است که در این فصل گذرا امکان پرداختن به آن به صورت عمیق وجود ندارد. لذا، پیشنهاد می‌گردد که مؤلفان به موضوع معماری معاصر ایران به‌عنوان مقوله‌ای بخصوص بنگرند و در کتابی دیگر به آن پردازند. با این حال، به نظر می‌رسد اگر در این کتاب و با هدف اشاره به روند تحولات معماری معاصر ایران به اختصار، این موضوع مطرح می‌شود؛ با هدف تأکید بر تأثیرات این جریان‌ها بر انحرافات و تغییرات معماری معاصر ایران باشد.

• استفاده از جداول تحلیلی و مقایسه‌ای

از آنجا که به خاطر سپردن ویژگی‌ها و مشخصات هر دوره، ممکن است دانشجویان را از جنبه‌های تحلیلی و تطبیقی موضوع اصلی منحرف کند؛ پیشنهاد می‌شود مشابه جداول ارائه شده در فصل اول (مثلاً صفحه ۵۶)، در سایر فصول نیز استفاده شود تا امکان مقایسه مشخصات ویژه هر دوره با سایرین وجود داشته باشد.

۶. پی‌نوشت

۷. منابع

- افشین مهر، احمد، مهدیه احمدی، و حمیدرضا عامری سیاهویی (۱۳۹۳). *آشنایی با معماری معاصر*، چاپ اول، تهران: دانشگاه پیام نور.
- اعتضادی، لادن (۱۳۸۹). *معماری و شهرسازی در قرن بیستم*، چاپ سوم، تهران: نشر دانشگاه شهید بهشتی.
- بانی مسعود، امیر (۱۳۸۹). *معماری غرب، ریشه‌ها و مفاهیم*، چاپ دوم، تهران: هنر معماری قرن.
- حجت، عیسی (۱۳۸۱). *سنت و بدعت، رساله دکتري معماری*. دانشگاه تهران.
- حسینی، سید محمد حسین (۱۳۹۷). «نقدی بر کتاب رویکردهای نظری و عملی تدوین برنامه‌های درسی آموزش عالی»، پژوهش و نگارش کتب دانشگاه، دوره ۲۲، شماره ۴۳، ۱۱۶-۱۴۱.
- حقیر، سعید، یلدا شوهانی‌زاد (۱۳۹۱). «بازاندیشی در آموزش درس آشنایی با معماری معاصر در مقطع کارشناسی رشته معماری در دانشگاه‌های ایران»، هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی، دوره ۱۷، شماره ۳، پاییز، صفحات ۷۲-۸۰.
- دیبا، داراب (۱۳۷۴). «مروری بر معماری معاصر جهان و مسئله هویت»، هنرهای زیبا، دوره ۱، شماره ۰، صفحات ۴۶-۵۷.
- شورای عالی برنامه‌ریزی، گروه هنر (۱۳۷۷). *مشخصات کلی، برنامه و سرفصل دروس دوره کارشناسی مهندسی معماری*.
- شورای عالی برنامه‌ریزی آموزشی (۱۳۹۵). *برنامه درسی دوره کارشناسی رشته مهندسی معماری*.
- صمدی، پروین، و طاهره احمدی (۱۴۰۱). «نقدی بر کتاب برنامه‌ریزی درسی برای مدارس ابتدایی در هزاره سوم»، پژوهش و نگارش کتب دانشگاه، دوره ۲۵، شماره ۵۰، ۱۸۸-۲۱۱.
- طالبی، سکینه، و محمدرضا نیلی احمدآبادی (۱۳۹۹). «نقد کتاب گرافیک در خدمت یادگیری، دستورالعمل‌های علمی برای برنامه‌ریزی، طراحی، و ارزیابی نمودهای بصری در مواد آموزشی»، پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، سال ۲۰، شماره ۱۰، ۲۶۹-۲۸۷.
- قبادیان، وحید (۱۳۸۹). *میانی و مفاهیم در معماری معاصر غرب*، چاپ سیزدهم، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- کامل‌نیا، حامد، محمدجواد مهدوی‌نژاد (۱۳۹۱). *آشنایی با معماری معاصر از شرق تا غرب*، چاپ اول، تهران: مؤسسه علم معمار روپال.
- لو کوربوزیه (۱۳۸۸). *منشور آتن*، محمدمنصور فلامکی، چاپ سوم، تهران: فضا.
- نسیت، کیت (۱۳۸۶). *نظریه‌های پسا مدرن در معماری*، ترجمه محمدرضا شیرازی، چاپ اول، تهران: نی.
- رحیمی‌نژاد، ویدا (۱۴۰۲). «ارزیابی و نقد کیفیت کتاب درسی دانشگاهی نمایشنامه قرن ۱۷ تا ۲۰ بر اساس معیار ده‌گانه منصوریان»، پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، سال ۲۷، شماره ۵۲، ۲۴۳-۲۶۳.